

Ο επίσκοπος ως διαχειριστής της εκκλησιαστικής περιουσίας κατά τους ιερούς κανόνες και την καταστατική νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος

Σταθερά, από τους πρώτους αιώνες μέχρι και σήμερα, βασικό μέλημα της Εκκλησίας είναι να διατίθενται οι πόροι από την αξιοποίηση της περιουσίας της σε σκοπούς σύμφωνους με την χριστιανική διδασκαλία. Προς τούτο, οι κανόνες της χρηστής διαχείρισης των εκκλησιαστικών πραγμάτων ορίζονται λεπτομερώς και διαχρονικά, ήτοι, τόσο από τους ιερούς κανόνες, όσο και από τη σύγχρονη καταστατική νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος. Η παρούσα εισήγηση έχει σκοπό να συγκρίνει το πνεύμα καθεμιάς από τις παραπάνω πηγές δικαίου και να διαπιστώσει τελικά τη μεταξύ τους σχέση.

Για να προσεγγίσουμε, όσο το δυνατόν πληρέστερα, το αντικείμενο της εισήγησής μας, προκρίνεται κατ' αρχήν η θεώρηση των επιταγών των ιερών κανόνων. Από τους κανόνες που αναφέρονται στη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας ιδιαίτερη θέση κατέχει ο λη΄ αποστολικός. Σύμφωνα με αυτόν: *«Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα καὶ διοικεῖτω αὐτά ὡς θεοῦ οἰκονόμος.»*¹ Από τη γραμματική διατύπωση του κανόνα συνάγεται το συμπέρασμα ότι η διοίκηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων, της εκκλησιαστικής περιουσίας δηλαδή, εντάσσεται στις αρμοδιότητες του επισκόπου. Η αρμοδιότητα αυτή εμφανίζεται πλήρης, αφού προβλέπεται ότι ο επίσκοπος *«... διοικεῖτω αὐτά, ὡς τοῦ Θεοῦ οἰκονόμος ...»*. Δικαιολογείται δέ με το επιχείρημα, ότι αφού στο πρόσωπο του επισκόπου εμπιστεύεται η Εκκλησία την *«τῶν ψυχῶν οἰκονομίαν»* των πιστών, δεν θα ήταν ορθό να περιορίσει τη δράση του σε υποδεέστερα

¹ P. P. JOANNOU, *Discipline générale antique IIe – IXes, τ. I 2, Les canons des Synodes particuliers (CSP)*, Roma 1962- 1964, 26-27.

ζητήματα, όπως αυτό της διαχείρισης των περιουσιακών της στοιχείων.² Η αρμοδιότητα, επομένως, του επισκόπου στη διαχείριση των υλικών αγαθών της Εκκλησίας συνάγεται από την πρωτεύουσα πνευματική θέση που έχει στην εκκλησιαστική κοινότητα, ως προεστώς στη θεία Λειτουργία και τα μυστήρια της Εκκλησίας.

Ο επιχώριος επίσκοπος, ωστόσο, δεν έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για το σύνολο των πράξεων διαχείρισης της περιουσίας της επισκοπής του. Υπάρχουν περιπτώσεις που λόγω μείζονος σπουδαιότητας απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του πρώτου και της Συνόδου, όπως για παράδειγμα η εκποίηση σοβαρού τμήματος της περιουσίας της επισκοπής για λόγους ανωτέρας βίας, εκκλησιαστικής ωφέλειας, παροχής έκτακτης βοήθειας σε ανθρώπους που βρέθηκαν σε εμπερίστατη κατάσταση κ.λ.π.. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αριστηνός ερμηνεύοντας τον λδ' αποστολικό κανόνα και κάνοντας διάκριση μεταξύ των θεμάτων που απαιτούν τη συνεργασία των λοιπών επισκόπων της Επαρχιακής Συνόδου ή τη σύμφωνη γνώμη του πρώτου και αυτών που εναπόκεινται στην αποκλειστική ευθύνη του επισκόπου, ρητώς αναφέρει την εκποίηση περιουσιακών στοιχείων ως ένα από τα ζητήματα που προϋποθέτουν τη συγκατάθεση του πρώτου και των λοιπών μελών της συνόδου: *«Οὔτε οἱ ἐπίσκοποι, οὔτε οἱ μητροπολίται παρά γνώμην τοῦ αὐτῶν πρώτου ὀφείλουσι τι περιττόν πράττειν, οἷον ἐπισκόπους ψηφίζεσθαι, περί δογμάτων νέων ζητεῖν, ἢ ἐκποιήσεις ἐκκλησιαστικῶν τινῶν ποιῆσθαι, εἰ μή τά ἐπιβάλλοντα τῇ ἐκάστου παροικία, καί ταῖς ὑπ'*

² Αυτή την εξήγηση δίνουν και οι τρεις ερμηνευτές των κανόνων Ιωάννης Ζωναράς, Θεόδωρος Βαλσαμών και Αλέξιος Αριστηνός. Κατά τον πρώτο: *«Τούς ἐπισκόπους μή λογοποιεῖσθαι ἐπί τῇ διοικήσει τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, ὁ κανὼν διορίζεται ἄτοπον γάρ τούς τήν τῶν ψυχῶν οἰκονομίαν ἐμπειστημένους διαπιστεῖσθαι ἐπί διοικήσει χρημάτων»*. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Βαλσαμών: *«Τούς ἀπό τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπιστευθέντας τήν τῶν ψυχῶν οἰκονομίαν, ἄτοπον ἐλογίσθη λογοπραγεῖσθαι χάριν τῶν πραγμάτων τῆς ἐπισκοπῆς, ἀλλ' ὡς ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ, διοικεῖτωσάν, φησί ταῦτα, κατὰ τό δόξαν αὐτοῖς»* ενώ ο Αριστηνός σημειώνει: *«Οὐκ ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος ἀνακρίνεσθαι ἐπί τῇ διοικήσει τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, ἔξεστι γάρ αὐτῷ μετὰ ἐξουσίας ταῦτα διοικεῖν»*, Γ. ΡΑΛΛΗ – Μ. ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καί πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατὰ μέρος ἀγίων Πατέρων*, τ. Α' – ΣΤ', Ἀθήνησι 1852-1859, (ανατύπωση Ἀθήνα 1966 και 1992), τ. Β', 52-54.

αὐτόν χάροις. Ἀλλ' οὐδέ ὁ πρῶτος, ἄνευ γνώμης αὐτῶν δύναται τι τοιοῦτον ποιεῖν· οὕτω δέ καί ὁ τῆς ὁμοιοῦσας ὄρος τηρηθήσεται».³ Με δεδομένο ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀπαρίθμηση ἔχει ἐνδεικτικό χαρακτήρα συμπεραίνουμε ὅτι γιὰ ζητήματα ἀνάλογης σπουδαιότητος με αὐτό τῆς ἐκποίησης, ὁ κανόνας ἀπαιτεῖ πέρα ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ ἐπισκόπου νὰ ὑπάρχει καὶ ἡ συγκατάθεση τῆς Συνόδου.

Για ὅλα τὰ λοιπὰ θέματα τρέχουσας διαχείρισης ἰσχύει ὁ γενικός κανόνας περὶ ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος καὶ ἐυθύνης τοῦ ἐπισκόπου.⁴ Ὡς ἀναγκαῖα συνέπεια αὐτῆς τῆς παραδοχῆς, δὲν ἐπιτρέπεται στα ὑπόλοιπα μέλη τοῦ κλήρου τῆς ἐπισκοπῆς, πρεσβυτέρους ἢ διακόνους, νὰ προβοῦν σε οἰαδήποτε διαχειριστικὴ πράξη χωρὶς τὴν ἐγκρίση τοῦ ἐπισκόπου. Κατὰ τὸν λθ' ἀποστολικὸ κανόνα: «Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείωσαν· αὐτός γάρ ἐστιν ὁ ἐμπεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ κυρίου καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθόμενος».⁵ Σχολιάζοντας τὸ συγκεκριμένο κανόνα ὁ Βαλσαμών θεωρεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ κυριολεκτικῶς καὶ κάνει μὴ διάκριση στα πράγματα ποὺ δύνανται νὰ πράττουν οἱ κληρικοὶ χωρὶς νὰ λαμβάνουν τὴ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου καὶ σε αὐτὰ ποὺ πρέπει

³ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, τ. Β', 47.

⁴ Για τὶς συγκεκριμένες ἀρμοδιότητες τοῦ ἐπισκόπου καὶ γενικὰ γιὰ τὸ καθεστὸς διαχείρισης τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας βλ. Γ. ΚΡΟΝΤΣ, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία κατὰ τοὺς ὀκτὼ πρώτους αἰῶνας*, Ἀθῆναι 1935, 108 επ.· Γ. Β. ΑΔΕΣΙ, «Il ruolo sociale dei patrimoni ecclesiastici nel Codice Teodosiano», *Bulletino dell' Istituto di Diritto Romano «Vittorio Scialoja»*, Terra Serie, τ. XXII, Milano 1980, 221-245· Λ. ΒΡΕΝΤΑΝΟ, *Die wirtschaftlichen Lehren des christlichen Altertums*, München 1902, 67 επ.· Ρ. ΧΑΡΑΝΙΣ, *Social, economical and political life in the Byzantine Empire, Collected Studies*, London 1973, 86 επ.· Φ. ΔΟΛΓΕΡ, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10 und 11 Jahrhunderts*, [Byzantinisches Archiv 9], Leipzig- Berlin 1927 (ἀνατύπωση Hildesheim 1960), 39 επ. καὶ 62-67· Α. ΚΝΕΧΤ, *System des Justinianischen Kirchenvermögensrechtes*, [Kirchenrechtliche Abhandlungen 22], Stuttgart 1905 (ἀνατύπωση Amsterdam, 1963), 108-121· Π. ΜΠΟΥΜΗ, «Καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (βάσει τῶν Ἱερῶν Κανόνων)», *Συμπόσιον πνευματικῶν ἐπὶ Χρυσῷ Ἰωβηλαίῳ Ἱερωσύνης τοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου*, Ἀθῆναι 1989, 453-474· Ν. ΜΙΛΑΣ, *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, (μτφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου), ἐν Ἀθῆναις, 1906 [ἀνατύπωση Ἀθήνα, 1970], 757 επ.· Ν. ΜΑΓΓΙΩΡΟΥ, *Τὸ Περιουσιακὸ Δίκαιο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (De bonis Ecclesiae temporalibus)*, Θεσσαλονίκη 2007, 95-126.

⁵ JOANNOU, (CSP), 27.

οπωσδήποτε να απευθύνονται σε αυτόν, διότι ανήκουν στο πεδίο των αρμοδιοτήτων του εν στενή εννοία.⁶ Στα δεύτερα, είναι χαρακτηριστικό ότι αναφέρει ρητά: «τό ἐκδιδόναι ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας» και «τό εἰσοδιάζειν τά περί αὐτήν».⁷ Για τις συγκεκριμένες πράξεις είναι αρμόδιος ο επίσκοπος και ως εκ τούτου είναι ανεπίτρεπτο να τελούνται από άλλους κληρικούς χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του.

Σε άμεση σχέση συνάφειας και εξάρτησης με το λη' τελεί ο μα' αποστολικός κανόνας,⁸ με τον οποίο επαναλαμβάνεται ότι η ευθύνη για τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας ανήκει στο πρόσωπο του επισκόπου. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι με το συγκεκριμένο κανόνα παρατίθεται και η σχετική αιτιολογία: «Εἰ γάρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῶ πιστευτέον, πολλοῦ ἂν δέη περί τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι ...». Πρέπει επίσης να σημειωθεί, ότι ενώ στο λη' κανόνα απλά αναφέρεται η διοικητική ευθύνη του επισκόπου: «Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τήν φροντίδα, καί διοικεῖτω αὐτά ὡς τοῦ θεοῦ ἐφορῶντος...» εν προκειμένω το κείμενο του κανόνα άρχεται με το ρήμα «προστάσσομεν», ενώ η λέξη «φροντίδα» του λη' αντικαθίσταται από τον όρο «έξουσίαν», ο οποίος μάλιστα χρησιμοποιείται δύο φορές. Το ύφος επομένως είναι πιο αυστηρό, ενώ οι όροι και οι φράσεις που χρησιμοποιούνται έχουν αυξημένο

⁶ Η διάκριση αυτή κρίνεται απαραίτητη, διότι εν ευρεία εννοία ο επίσκοπος είναι αρμόδιος για οποιοδήποτε ζήτημα της επισκοπής του, έστω και για το πλέον επουσιώδες, κάτι που απορρέει από τη λειτουργική του θέση.

⁷ Πιο αναλυτικά σημειώνει: «Τό, μηδέν ἐπιτελεῖν τούς πρεσβύτερους καί διακόνους ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου, μή εἴπης καθολικόν εἶναι, ἀλλ' εἰπέ μή ἔχειν ἐπ' ἀδείας τούτους ποιεῖν τό ὅπουν ἀνήκον τῶ ἐπισκόπῳ χωρίς γνώμης αὐτοῦ, οἷον τό ἐκδιδόναι ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας, τό εἰσοδιάζειν τά περί αὐτήν, τό ἐπιτιμᾶν, καί ἕτερα τοιαῦτα. Ἡ γάρ διοίκησις, φησιν ὁ κανὼν, τῶν ἐπισκοπικῶν πραγμάτων, καί αἱ ψυχαί τοῦ λαοῦ τῶ ἐπισκόπῳ ἐπιστεῦθησαν», ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 54.

⁸ Το κείμενο του μα' αποστολικού κανόνα έχει ως εξής: «Προστάσσομεν, τόν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων. Εἰ γάρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῶ πιστευτέον, πολλοῦ ἂν δέη περί τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατά τήν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι, καί τοῖς δεομένοις διά τῶν πρεσβυτέρων, καί διακόνων ἐπιγορηεῖσθαι μετά φόβου Θεοῦ, καί πάσης εὐλαβείας. Μεταλαμβάνομεν δέ καί αὐτόν τῶν δεόντων (εἶγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ χρείας, καί τῶν ἐπιζενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατά μηδένα τρόπον αὐτοῦς ὑστερεῖσθαι · ὁ γάρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο, τούς τῶ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι · ἐπεὶ περ οὐδέ στρατιώτης ποτέ ἰδίους ὀψωνίοις ὄπλα κατά πολεμίων ἐπιφέρειται. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 57-58.

σημασιολογικό βάρος. Είναι εμφανές ότι με το συγκεκριμένο κανόνα η Εκκλησία επιθυμεί για μια ακόμη φορά και με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο να καταστήσει σαφές πως η ευθύνη για τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας ανατίθεται στο πρόσωπο του επισκόπου, σε αντίβαρο δέ των αυστηρών αυτών διατυπώσεων παρατίθεται η ανωτέρω αιτιολόγηση.

Ένα στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί στο μα΄ αποστολικό κανόνα είναι η αναφορά των πρεσβυτέρων και διακόνων ως των προσώπων δια των οποίων ασκείται το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας. Ειδικά για τους διακόνους η τέλεση του συγκεκριμένου έργου μνημονεύεται ήδη στις Πράξεις των Αποστόλων. Για την ακρίβεια αποτέλεσε έναν από τους λόγους συστάσεως του βαθμού τους, όπως φαίνεται από τη διήγηση της εκλογής των επτά διακόνων στην πρώτη Εκκλησία των Ιεροσολύμων.⁹ Οι Απόστολοι δεν έκριναν σκόπιμο να

⁹ Πρξ 6, 1-7: «Ἐν δέ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθύνοντων τῶν μαθητῶν ἐγένετο γογγυσμός τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν. προσκαλεσάμενον δέ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπον· οὐκ ἄρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις. ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ’ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπτά, πλήρεις Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης· ἡμεῖς δέ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλῆθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικάνορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων καὶ προσευζάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠῤῥαζε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα, πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει». Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Ἀρχὴ τῶν ἠθικῶν, Ὅρος Ο΄, Κεφάλ. ΚΑ΄, PATROLOGIAE GRAECA, Cursus completus, J. Migne (εκδ.), Paris 1857-1912 (PG) 31, 833CD· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἀρχὴ τῶν ἠθικῶν, Ὅρος ΟΑ΄, Κεφάλ. Α΄, PG 31, 845C· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Κεφάλαια τῶν ὄρων τῶν κατὰ ἐπιτομήν, PG 31, 1305B· ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα*, PG 46, 705B· ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, *Κατὰ αἰρέσεων ὀδοήκοντα τὸ ἐπικληθέν Πανάριος εἶτ’ οὖν Κιβωτός, τόμος δευτέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, Κατὰ Βασιλειδιανῶν, Αἴρεσις Δ΄, ἡ καὶ ΚΔ΄*, PG 41, 321A· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Περὶ τῶν ἀριθμῶν μυστηρίων, Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, Ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς ὡς διπλῆ τριάς ἐπὶ μεγάλων πραγμάτων, ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ παρατετήρηται*, PG 43, 517A· ΗΣΥΧΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Comentarius in Leviticum, Liber secundus* PG 93, 873B· ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, *Ἑρμηνεῖα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Αποστόλων, Κεφάλ. C΄*, PG 125, 600AC. 900D· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, Κεφάλ. IB΄, Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω. Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας. Περὶ τοῦ ὄναριου. Περὶ τῶν Ἑλλήνων προσελθόντων, καὶ ἐρωτῶντων τὸν Φίλιππον. Περὶ τῆς φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκουσθείσης*, PG 124, 117D· ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Ἐπιστολῶν βιβλία πέντε*, PG 78, 289B· ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Τὰ Ἑρὰ Παράλληλα*, PG 95, 1440A· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Εἰς ἐπιστολὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους*, PG 95, 576C· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους*, PG 95, 837A· ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ ἱερωσύνης λόγος τέταρτος*, PG 48, 666· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ὅμιλία εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ΜΔ΄*, PG 61, 26· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν. Ὅμιλία ΑΒ΄*, PG 60, 678· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἐπίκλημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν πρώτην*, PG 62,*

παραθεωρήσουν το κήρυγμα, την προσευχή και γενικά την εν στενή εννοία διακονία του ευαγγελίου, προκειμένου να ασχοληθούν με τη διακονία της καθημερινής διανομής τροφών στους πτωχούς. Γνωρίζοντας παράλληλα την καίρια σημασία που αποδίδει η Εκκλησία στην ελεημοσύνη, εξέλεξαν επτά διακόνους, για να αναλάβουν το συγκεκριμένο έργο.¹⁰

Σε πλήρη αρμονία με την αποστολική αυτή παράδοση και ο μα΄ κανόνας ορίζει: «... τοῖς δεομένοις διά τῶν πρεσβυτέρων, καί διακόνων ἐπιχορηγεῖσθαι μετά φόβου Θεοῦ, καί πάσης εὐλαβείας ...». Επειδή οι επίσκοποι ήταν επιφορτισμένοι με την τέλεση των μυστηρίων, για τα πρακτικότερα θέματα η ευθύνη ανετίθετο στους υπόλοιπους κληρικούς, πρεσβυτέρους και ιδίως τους διακόνους, κατ' αναλογία της πρακτικής, που είχε εφαρμόσει η αποστολική κοινότητα.

Η ανάληψη της συγκεκριμένης διακονίας από τους πρεσβυτέρους και διακόνους έχει πάντως και μία ακόμη διάσταση, τη διαφύλαξη της έξωθεν καλής μαρτυρίας του επισκόπου. Η ενεργός ανάμιξη του τελευταίου στη διαχείριση θεμάτων που σχετίζονται με χρήματα ενδέχεται να τον εκθέσει σε ποικίλους κινδύνους και σχόλια. Γι' αυτό είναι προτιμότερο να περιορίζεται στην άσκηση πνευματικής εποπτείας

574 · ΚΛΗΜΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Παιδαγωγός*, PG 8, 460B · ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατήχησις, Κατήχησις ΙΖ΄ Φωτιζομένων*, PG 33, 996A · ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΟΥ, *Περί προσευχής*, PG 34, 865B · ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΓΑΖΑΙΟΥ. *Commentarii in Deuteronomium*, PG 87, 985A · ΩΡΙΓΕΝΗ, *Φιλοσοφούμενα ἢ κατά πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος*, PG 16, 3343B · ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Ὁδηγός*, PG 89, 288C.

¹⁰ Για τους επτά διακόνους βλ.: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, *Περί τῶν τριῶν Ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν*, Ναύπλιον 1915, 27 επ.· Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Ἐπίσημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, Ἀθῆναι ³1991, 204-211· ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΦΟΥΓΙΑ, Αρχιεπισκόπου Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας, «Γένεσις καί ἀνάπτυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἱερωσύνης. Μελέτη ἱστορική ἀναφερόμενη εἰς τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερος εἰς τήν Ἀποστολικήν Διαδοχήν», *Θεολογικά καί Ἱστορικά Μελέται*, τ. Δ΄, Ἀθῆναι 1983, 58 επ.· Δ. ΒΑΚΑΡΟΥ, *Ἡ Ἱερωσύνη στήν ἐκκλησιαστική γραμματεία τῶν πέντε πρώτων αἰώνων*, Θεσσαλονίκη 1986, 179 επ.· ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΚΟΡΑΒΟΥ, Ἐπισκόπου Σεβρινεάνου (Ρουμανίας), «Ἡ διαδικασία συνοδικῆς διοικήσεως στήν ἀρχαία ἐκκλησία κατά τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», «Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», *Εἰσηγήσεις Ε΄ Συνάξεως Ὁρθόδοξων Βιβλικῶν Θεολόγων*, Φραγκάβιλλα Ἡλείας 1988, 59-60· ΣΠ. ΤΣΙΤΣΙΓΚΟΥ, «Ποιό ἦταν τό ἔργο τῶν Ἐπτά Διακόνων;», *Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν* (Νέα σειρά) 12, (Ιούνιος-Δεκέμβριος 1992), 52-58 · ΒΛ. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τ. Α΄: *Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τήν Εἰκονομαχία*, Ἀθῆναι ³2002, 37-38.

αφήνοντας τα υπόλοιπα σε κληρικούς της εμπιστοσύνης του.¹¹ Η άσκηση οποιασδήποτε κριτικής σε βάρος αυτών δεν θα έχει τις ίδιες συνέπειες, όπως αν γινόταν σε βάρος του επισκόπου. Επομένως, με αυτή την πρακτική ενισχύεται και διαφυλάσσεται πιο αποτελεσματικά το κύρος της Εκκλησίας έναντι των τρίτων.

Το συγκεκριμένο ζήτημα δεν έπαυσε ποτέ να απασχολεί την Εκκλησία. Μετά το τέλος των διωγμών και τη διεύρυνση και πληθυσμιακά των εκκλησιαστικών κοινοτήτων ανατίθεται σε εντεταλμένους κληρικούς, τους οικονόμους (οι οποίοι ασχολούνται με την καθημερινή διαχείριση των περιουσιακών ζητημάτων της), ο ρόλος που οι αποστολικοί κανόνες προβλέπουν για τους πρεσβυτέρους και τους διακόνους. Πιο συγκεκριμένα, η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος εισάγει ειδικό κανόνα, τον κστ΄, κατά τον οποίο: *«Ἐπειδή ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηγήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικά χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν καί οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικά κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ὥστε μή ἀμάρτυρον εἶναι τήν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καί ἐκ τούτου σκορπίζεσθαι τὰ αὐτῆς πράγματα, καί λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι. Εἰ δέ μή τοῦτο ποιήσει ὑποκεῖσθαι αὐτόν τοῖς θείοις κανόσιν»*.¹²

Ο θεσμός των οικονόμων ήταν γνωστός στην Εκκλησία και προ της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Ο διορισμός τους όμως δεν ήταν υποχρεωτικός για τους επισκόπους. Κάποιες φορές επίσης διορίζονταν

¹¹ Ο Ζωναράς σχολιάζοντας τον μα΄ κανόνα σημειώνει: *«Καί οὗτος ὁ κανὼν τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῷ ἐπισκόπῳ ἀνατίθησι τὴν δὲ πρὸς τοὺς πενομένους διάδοσιν διὰ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων κελεύει γίνεσθαι, ἵνα πάσης ὑποψίας διατηροῖ ἑαυτὸν ὁ ἐπίσκοπος ἐκτός. Δεῖ γάρ καλὰ προνοεῖν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὡς φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος»*. Στο ίδιο πνεῦμα κινεῖται και ο Βαλσαμών: *«Ὁ παρὼν κανὼν ἐρμηνεύθη διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ λη΄ κανόνος τὰ αὐτὰ λέγοντος. Ἐνταῦθα δὲ προστίθησι φιλόπτωχον εἶναι τὸν ἀρχιερέα, καὶ τὴν πρὸς τοὺς πένητας διάδοσιν, διὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων αὐτοῦ γίνεσθαι, εἰ βούλεται ἑαυτὸν διατηρεῖσθαι ἀνώτερον πάσης ὑποψίας»*, ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, τ. Β΄, 57-58.

¹² P. P. JOANNOU, *Discipline générale antique IIe – IXes*, τ. I I, *Les canons des Conciles Oecuméniques*, (CCO), Roma 1962- 1964, 89-90.

στη συγκεκριμένη θέση και λαϊκοί. Με τον κστ' κανόνα η Δ' Οικουμενική Σύνοδος καθιέρωσε επισήμως τη λειτουργία του εν λόγω θεσμού, τον κατέστησε υποχρεωτικό για όλες τις επισκοπές και όρισε ότι οι οικονόμοι θα προέρχονται αποκλειστικά από τις τάξεις του κλήρου. Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας που προσέλαβε ο διορισμός οικονόμων είχε ως βασικούς στόχους την κατοχύρωση της διαφάνειας στη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας και την προστασία του κύρους των επισκόπων, να μην είναι «*ἀμάρτυρη*» η οικονομία της Εκκλησίας, όπως επισημαίνει το κείμενο του κανόνα.¹³

Το γεγονός ότι οι ενέργειες του επισκόπου τελούν σε γνώση και ενός άλλου προσώπου, του οικονόμου, μειώνει αισθητά τους κινδύνους διασπάθισης της εκκλησιαστικής περιουσίας. Αυτό πάντως δεν σημαίνει ότι περιορίζονται τα δικαιώματα του επισκόπου ως υπεύθυνου για τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας, καθώς ο οικονόμος οφείλει να ενεργεί «*κατά γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου*». Όπως σημειώνει ο Βαλσαμών: «*Μή οὖν ἐναντιωθῆς τῷ λη' καί τῷ μα' κανόνι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*».¹⁴ Οι αρμοδιότητες επομένως που προβλέπονται για τους επισκόπους από τους αποστολικούς κανόνες δεν υφίστανται καμία τροποποίηση, καθώς ο κστ' κανόνας δεν χορηγεί στους οικονόμους πρωτογενή εξουσία κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η διακονία τους συνίσταται στο να διεκπεραιώνουν τις περιουσιακές υποθέσεις της

¹³ Βλ. σχετικά Κ. ΡΑΛΛΗ, «Περί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος τοῦ οικονόμου», *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 7 (1932), 375 επ. · ΚΡΟΝΤΣ, *Ἡ ἐκκλησιαστική περιουσία*, ό. π., 122 επ. · Η. G. BECK, *Ἱστορία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στή Βυζαντινὴ Ἀυτοκρατορία*, (μτφρ. Λ. Ἀναγνώστου), τ. Α', Ἀθήνα 2004, 124-125 · J. DARROUZES, *Recherches sur les Ὁφίκια de l' Eglise byzantine*, [Archives de l' Orient Chrétien 11], Paris 1970, 35 επ. και 303 επ. · ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα και υπηρεσίες στην πρώιμη και μέση βυζαντινὴ περίοδο*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 1996, 352 επ. · J. VON ZHISHMAN, *Die Synoden und die Episkopal- Amter in der morgenländischen Kirche*, Wien 1867, 99 επ. · ΣΠ. ΜΑΚΡΗ, *ΘΗΕ, (Οἰκονόμος)*, 9 (1961) 680-681 · ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΗΛΙΔΗ, *Ἐπισκόπου Κατάνης, Τίτλοι, Ὁφίκια καί Ἀξιώματα ἐν τῇ Βυζαντινῇ Ἀυτοκρατορίᾳ καί τῇ Χριστιανικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθήναι 1985, 53 επ..

¹⁴ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 278.

επισκοπής υπό την υψηλή εποπτεία του επισκόπου και με βάση τις ειδικότερες κατευθύνσεις και εντολές που λαμβάνουν από αυτόν.

Στην κατεύθυνση της διαφάνειας κινείται και η υποχρέωση που επιβάλλει ο κανόνας να προέρχονται οι οικονόμοι από τις τάξεις του κλήρου. Διαφορετικά, θα υπήρχε χώρος να διορίζονται από τον επίσκοπο οποιαδήποτε πρόσωπα της αρεσκείας του, χωρίς να αποκλείονται και οι συγγενείς του ακόμη. Η ιδιότητα του κληρικού αποτελεί τρόπον τινά μια εγγύηση για την ακεραιότητα του προσώπου που αναλαμβάνει ένα τόσο λεπτό έργο και επίσης προστατεύει τον επίσκοπο από σχόλια που θα ήταν δυνατόν, σε διαφορετική περίπτωση, να διατυπωθούν σε βάρος του.¹⁵ Επιπλέον, η ανάθεση της διακονίας αυτής σε κληρικό κατοχυρώνει καλύτερα το ελεγκτικό πλαίσιο εν σχέσει με την παρουσία κάποιου λαϊκού.

Η δικαιοπολιτική βάση, που επέβαλε την καθιέρωση του θεσμού του οικονόμου εντός της Εκκλησίας, περιγράφεται πολύ εύστοχα από το Ζωναρά, ο οποίος παρατηρεί σχετικά: *«Τὴν μὲν ἐξουσίαν τῆς διοικήσεως τῶν ἐπισκοπῆς ἐκάστης πραγμάτων, οἱ κανόνες τοῖς ἐπισκόποις ἀνατιθέασιν· οὐ βούλονται δὲ καθ' ἑαυτούς ταῦτα διοικεῖν, μὴ τινός ἔχοντος εἶδησιν· οὐδέ οἰκείους τινάς, συγγενεῖς τυχόν, ἢ ἰδίους θεράποντας προῖστᾶν οἰκονόμους, ἀλλ' ἐκ τοῦ κλήρου τῆς ἐπισκοπῆς τὸν οἰκονόμον προβάλλεσθαι παρά τοῦ ἐπισκόπου· ὥστε ἐκείνου τὰ τῆς ἐκκλησίας διοικοῦντος, κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, δῆλον εἶναι, ὅπη προχωροῖεν καὶ δαπανῶνται τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα, καὶ μὴ ὑπόνοιαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου φέεσθαι ὡς κακῶς ἀναλίσκοντος τὰ τῆς ἐκκλησίας»*.¹⁶ Στο σημείο αυτό να προσθέσουμε, ότι λόγω του εύρους που σταδιακά

¹⁵ Ὅπως παρατηρεῖ ο Βαλσαμών: *«Ὡς ἔοικε, πρό τοῦ παρόντος κανόνος, οἱ πλείους τῶν ἐπισκόπων λαϊκοὺς ἐποίουν οἰκονόμους. Τοῦτο οὖν οἱ θεῖοι Πατέρες διορθούμενοι, παρακελεύονται διὰ κληρικῶν οἰκονομεῖσθαι τὰ ἐκκλησιαστικά, κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου· ἐφ' ᾧ καταδήλους τε εἶναι τὰς εἰσόδους τῆς ἐκκλησίας, καὶ μὴ σκορπιζέσθαι, καὶ τὸν ἐπίσκοπον ἀδιάβλητον συντηρεῖσθαι»*, ΡΑΛΛΗ –ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 278.

¹⁶ ΡΑΛΛΗ –ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 277.

απέκτησε η εκκλησιαστική περιουσία και συνακόλουθα της δυσκολίας στη διαχείρισή της, η κατ' αποκλειστικότητα ενασχόληση ορισμένων προσώπων με αυτή, θα συνέβαλε αποφασιστικά στην αποτελεσματική αξιοποίησή της. Οι επίσκοποι, λόγω των πολλών καθηκόντων με τα οποία είναι επιφορτισμένοι, δεν μπορούν εκ των πραγμάτων να ασχολούνται αποκλειστικά με το συγκεκριμένο έργο. Ακόμη όμως και αν διέθεταν τον απαιτούμενο χρόνο δεν θα ήταν σκόπιμο να παραμελούν ή έστω να θέτουν σε υποδεέστερη θέση τη λειτουργική τους διακονία, για να διαχειρίζονται περιουσιακές υποθέσεις.¹⁷ Με την εισαγωγή των οικονόμων το όλο ζήτημα διευθετείται με τον καλύτερο τρόπο, καθώς διατηρείται η διοικητική ευθύνη των επισκόπων, χωρίς όμως οι τελευταίοι να αναλώνονται σε χρονοβόρες διαχειριστικές πράξεις.

Όπως φαίνεται, πάντως, οι προβλέψεις του συγκεκριμένου κανόνα δεν γίνονταν σεβαστές, γι' αυτό και η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος επανήλθε στο θέμα με τον ια' κανόνα της, που ορίζει: *«Υπόχρεοι ὄντες πάντας τούς θείους κανόνας φυλάττειν, καί τόν λέγοντα οἰκονόμους εἶναι ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ, παντί τρόπῳ ἀπαράτρωτον διατηρεῖν ὀφείλομεν. Καί εἰ μὲν ἕκαστος μητροπολίτης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καθιστᾷ οἰκονόμον, καλῶς ἄν ἔχοι· εἰ δέ μή γε ἐξ ἀβθεντίας ἰδίας τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ ἄδειά ἐστι προχειρίζεσθαι οἰκονόμον ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ· ὡσαύτως καί τοῖς μητροπολίταις, εἰ οἱ ὑπ' αὐτούς ἐπίσκοποι οὐ προαιροῦνται οἰκονόμους ἐγκαταστήσαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐκκλησίαις. Τό αὐτό δέ φυλάττεσθαι καί ἐπί τῶν μοναστηρίων»*.¹⁸

Με το συγκεκριμένο κανόνα επιβεβαιώνεται η υποχρέωση εγκατάστασης οικονόμου σε κάθε επισκοπή, για να εξασφαλιστεί όμως η εφαρμογή των σχετικών ορισμών προβλέπεται ότι σε περίπτωση που ο

¹⁷ Βλ. επ' αυτού ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Υπόμνημα εἰς τόν ἅγιον Ματθαῖον τόν εὐαγγελιστήν*, Ὀμιλία ΠΕ', PG 58, 761-762.

¹⁸ JOANNOU, (CCO), 265-266.

επίσκοπος αδρανεί να διορίσει οικονόμο επεμβαίνει ο μητροπολίτης και εγκαθιστά υποχρεωτικά στη θέση αυτή οποιοδήποτε πρόσωπο κρίνει αυτός ως κατάλληλο. Το ίδιο δικαίωμα αποκτά και ο Οικουμενικός Πατριάρχης στην ακραία περίπτωση που και ο μητροπολίτης αρνείται να διορίσει οικονόμο. Αν και δεν γίνεται συγκεκριμένη μνεία στο κείμενο του κανόνα, πρέπει να δεχθούμε ότι εξακολουθεί να ισχύει η υποχρέωση να είναι ο οικονόμος κληρικός και αυτό αφενός διότι επαναλαμβάνεται η προσήλωση στις επιταγές του προϋφιστάμενου κστ' κανόνα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου αφετέρου διότι, αν υπήρχε πρόθεση να τροποποιηθεί το μέχρι πρότινος καθεστώς, θα έπρεπε να γίνει ρητή και συγκεκριμένη αναφορά. Παρά όμως την επιμονή του συγκεκριμένου κανόνα, που φθάνει μέχρι του σημείου να προβλέπει ακόμη και πατριαρχική παρέμβαση, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο διορισμός οικονόμου στις επισκοπές, δεν επήλθε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, καθώς, όπως μας πληροφορεί ο Ζωναράς: «... καί νῦν οὔτε τοῖς πλείοσι τῶν ἀρχιερέων, οὔτε τισίν ἡγουμένοις μοναχῶν ταῦτα παραφυλάττονται».¹⁹ Σημειώνεται τέλος ότι ο θεσμός του οικονόμου απασχόλησε και την πολιτειακή νομοθεσία, που προέβλεψε αναλυτικά τις λεπτομέρειες εφαρμογής του.²⁰

Το ζήτημα της διαχείρισης της εκκλησιαστικής περιουσίας θίγεται άμεσα ή έμμεσα και σε άλλους κανόνες.²¹ Με ελάχιστες όμως παραλλαγές επαναλαμβάνονται σ' αυτούς οι επιταγές των προαναφερθέντων, γι' αυτό και δεν κρίνεται σκόπιμη στο συγκεκριμένο σημείο η περαιτέρω επεξεργασία τους.

¹⁹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, τ. Β', 278.

²⁰ Πιο αναλυτικά βλ. Κ. ΡΑΛΛΗ, *Περί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος τοῦ οικονόμου*, ό.π., 375-380 · ΚΡΟΝΤΣ, ό.π., 122-126.

²¹ Βλ. σχετικά κανόνες λε' της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, ιβ' και ιγ' της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, ιε' της Συνόδου Αγκύρας, ζ' και η' της Συνόδου Γάγγρας, ιβ' της Συνόδου Σαρδικής, κστ', λβ' και λγ' της Συνόδου Καρθαγένης, ι' και ια' Θεοφίλου Αλεξανδρείας, β' Κυρίλλου Αλεξανδρείας, κδ' και κε' Αντιοχείας, λδ', λθ', μ' αποστολικός κ.ά..

Μετά τη σύντομη επισκόπηση του εξέχοντα ρόλου του επισκόπου στη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας κατά τους ιερούς κανόνες, σειρά έχει η εξέταση των αντίστοιχων διατάξεων της καταστατικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, πολλές από τις οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των πρόσφατων τροποποιήσεών τους.

Αρχόμενοι τους συλλογισμούς μας από τις μητροπόλεις και το άρθρο 29 του ν. 590/1977 «Περί Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδας»²² (στο εξής Κ. Χ. Ε. Ε.), επισημαίνουμε ότι οι μητροπολίτες ασκούν εντός της περιφέρειάς τους τα καθήκοντά τους βάσει των ιερών κανόνων, των εκκλησιαστικών διατάξεων, των νόμων της Πολιτείας και των αποφάσεων της Ιεράς Συνόδου. Ως πατήρ εντός της εκκλησιαστικής του περιφέρειας,²³ ο μητροπολίτης καθίσταται στο άρθρο 30 του Κ. Χ. Ε. Ε. υπεύθυνος για τη διαχείριση των κατά νόμο εισφορών των ιερών ναών προς συντήρηση των μητροπολιτικών γραφείων και όλων των προσόδων της μητροπόλεως, υποκείμενος στις σχετικές κανονιστικές αποφάσεις της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου (στο εξής Δ.Ι.Σ.).²⁴ Το άρθρο 30 του Κ. Χ. Ε. Ε., οι εκάστοτε ισχύοντες ειδικοί Κανονισμοί (στο εξής Κ.) περί του μητροπολιτικού συμβουλίου και οι ιεροί κανόνες οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι ο μητροπολίτης έχει την ευθύνη για τη διοίκηση και διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων της μητροπόλεώς του,²⁵ όπως

²² ΕτΚ Α' 146/31.5.1977 · Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Καταστατική νομοθεσία Εκκλησίας της Ελλάδος – Εκκλησίας Κρήτης – Αγίου Όρους – Εκκλησίας Κύπρου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012, 3 επ..

²³ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Μητροπολίτη Τριφυλίας και Ολυμπίας, Ο επίσκοπος ως διαχειριστής των εκκλησιαστικών πραγμάτων, *Εκκλησία* 65 (1988), 118.

²⁴ Πρβλ. και Ε. Σ. 445/1970, *ΝοΒ* 19 (1971), 230.

²⁵ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Μητροπολίτη Τριφυλίας και Ολυμπίας, Ο Επίσκοπος ως διαχειριστής των εκκλησιαστικών πραγμάτων, *Εκκλησία* 64 (1987), 661-663, *Εκκλησία* 65 (1988), 68-69, 118-119, 121-122 · Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011, 208 · Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, *Ακίνητη περιουσία των Ορθοδόξων Εκκλησιών στην Ελλάδα*, Τρίκαλα – Αθήνα 2007, 52 · Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Γνμδ. με αριθ. 103/2010 με θέμα «Εφαρμογή του ν. 1611/1950 και του ν. 2216/1994 επί των διαθεσίμων κεφαλαίων των εκκλησιαστικών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου», *Εκκλησία* 88 (2011), 39, 40, 42.

επίσης και ότι νομιμοποιείται να ασκεί έλεγχο στην οικονομική διαχείρισή της.²⁶

Στους άλλοτε «πρεσβυτέρους και διακόνους» αντιστοιχεί σήμερα το προβλεπόμενο στο νέο άρθρο 35 του Κ. Χ. Ε. Ε.²⁷ μητροπολιτικό συμβούλιο, με πρόεδρο τον οικείο αρχιερέα και το νόμιμο αναπληρωτή του.²⁸ Τηρώντας λοιπόν την εκκλησιαστική παράδοση, το μητροπολιτικό συμβούλιο υποχρεούται, όχι να συμπράττει ισότιμα στη διοίκηση της μητρόπολης, αλλά να επικουρεί τον μητροπολίτη στο διοικητικό του έργο.²⁹ Μέχρι πρόσφατα, η μη εκπόνηση του οικείου Κ. περί μητροπολιτικών συμβουλίων είχε ως συνέπεια την κάλυψη του νομοθετικού κενού κατά κύριο λόγο δια της αναλογικής εφαρμογής των διατάξεων του Κ. 8/1979 «Περί ιερών ναών και ενοριών»,³⁰ αλλά και δια του Κ. 58/1975 «Περί αρμοδιοτήτων και τρόπου λειτουργίας των μητροπολιτικών συμβουλίων»,³¹ ο οποίος διατηρείτο σε ισχύ δυνάμει του άρθρου 67 του Κ. Χ. Ε. Ε., μέχρι την έκδοση νεότερου.³² Τελικά, στις 29 Δεκεμβρίου 2014 δημοσιεύθηκε ο Κ. 263/2014 «Περί συγκρότησης,

²⁶ Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Γνμδ. με αριθ. 11/2012 προς τη Δ. Ι. Σ. με θέμα «Διενέργεια διαχειριστικού ελέγχου επί της Ιεράς Μητροπόλεως *** υπό του Γενικού Επιθεωρητού Δημόσιας Διοικήσεως», αδημοσίευτη, όπου γίνεται επίκληση του άρθρου 30 του Κ. Χ. Ε. Ε. και των ιερών κανόνων ιβ' της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου και λη' αποστολικού.

²⁷ Το άρθρο 35 του Κ. Χ. Ε. Ε. αντικαταστάθηκε, ως έχει σήμερα, με το άρθρο 51 παρ. 1 του ν. 4301/2014 (ΕτΚ Α' 223/7.10.2014).

²⁸ Για τις προϊσχύουσες μορφές του άρθρου βλ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Καταστατική νομοθεσία*, ό. π., 48-49 · Γ. ΛΙΛΑΙΟΥ, Τα μητροπολιτικά συμβούλια του άρθρου 35 του ν. 590/1977, *Νομοκανονικά, τ. Α'*, Γνωμοδοτήσεις, Αθήνα 1985, 252-253 · Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Ο νόμος 1700/1987 και η πρόσφατη κρίση στις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας*, Αθήνα 1991, 160-168 · Β. ΤΡΟΜΠΟΥΚΗ, *Η περιφερειακή οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ι. Μητροπόλεις – Ενορίες*, [Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου – Σειρά Β': Μελέτες 4], Αθήνα – Κομοτηνή 2011, 141-146.

²⁹ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, *Μητροπολίτη Τριφυλίας και Ολυμπίας*, ό. π., 120-121. Υποστηρίχθηκε ωστόσο και η θέση, ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο ασκεί την οικονομική διαχείριση της μητροπόλεως και έτσι η κατ' άρθρο 30 του Κ. Χ. Ε. Ε. ευθύνη του μητροπολίτη απορρέει από την ιδιότητά του ως προέδρου του μητροπολιτικού συμβουλίου. Γ. ΜΠΟΤΗ, *Βαθμοί της Ιεροσύνης-Αρμοδιότητες μητροπολιτών και μητροπολιτικών συμβουλίων*, *Εκκλησία* 88 (2011), 327-329.

³⁰ ΕτΚ Α' 1/5.1.1980 · Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Κανονισμοί της Εκκλησίας της Ελλάδος*, με τη συνεργασία Α. Κόντη & Β. Μάρκου, [Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου - Σειρά Α': Πηγές 2], Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, 247 επ..

³¹ ΕτΚ Α' 4/13.1.1975.

³² ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ– Γ. ΠΟΥΛΗ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, 351-363 · ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, ό. π., 140-145 · Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο, Θεωρία και νομολογία*, Θεσσαλονίκη 2013, 310-313.

αρμοδιοτήτων και λειτουργίας των μητροπολιτικών συμβουλίων των ιερών μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος»³³ που κατάργησε με τη μεταβατική πρόβλεψη του άρθρου 7 ρητά τον Κ. 58/1975, καθώς και όλες τις παλαιότερες, γενικές και ειδικές, αντίθετες προς το νέο Κ. διατάξεις.³⁴

Για τα εξεταζόμενα ζητήματα της διαχείρισης της μητροπολιτικής, αλλά και εν γένει της εκκλησιαστικής περιουσίας καθοριστικής σημασίας είναι και το προσφάτως αντικατασταθέν άρθρο 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε.³⁵ Η νέα διάταξη είναι λεπτομερέστερη σε σύγκριση με την προϊσχύουσα και παρέχει για πρώτη φορά το δικαίωμα σε κάθε εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο του άρθρου 1 παρ. 4 του Κ. Χ. Ε. Ε., για παράδειγμα σε κάθε μία μητρόπολη ή ενορία, όπως εισηγηθούν δια του επιχώριου μητροπολίτη την έγκριση και έκδοση Κ. της Δ. Ι. Σ., δημοσιευόμενου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, που θα ρυθμίζει, κατά τρόπο σύμφωνο με τους ιερούς κανόνες, οποιοδήποτε ζήτημα άπτεται της διοίκησης, διαχείρισης και αξιοποίησης της περιουσίας τους, όπως τη μέθοδο καταγραφής, τον τρόπο διοίκησης και την άσκηση διαχειριστικού ελέγχου.³⁶ Παράλληλα, το νέο άρθρο 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε. διατηρεί την - άλλοτε αποκλειστική - δυνατότητα έκδοσης γενικού Κ., ο οποίος θα ρυθμίζει τη διαχείριση της περιουσίας ενιαία για όλες τις μητροπόλεις ή τις ενορίες ή τις μονές που κείνται στο κανονικό έδαφος

³³ ΕτΚ Α' 272/29.12.2014 · ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Κανονισμοί της Εκκλησίας της Ελλάδος*, ό. π., 221 επ..

³⁴ Βλ. σχετικά την υπ' αριθ. πρωτ. 20/6/7-1-2015 εγκύκλιο της Εκκλησίας της Ελλάδος με θέμα «Νέος κανονισμός περί μητροπολιτικών συμβουλίων», στον επίσημο ιστότοπό Της, «www.ecclesia.gr».

³⁵ Όπως αντικαταστάθηκε πρόσφατα δια του άρθρου 68 παρ. 1 υποπαρ. 6 του ν. 4235/2014 (ΕτΚ Α' 32/11.2.2014). Την προϊσχύουσα μορφή του άρθρου βλ. σε ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Καταστατική νομοθεσία*, ό. π., 65-66.

³⁶ Μέχρι σήμερα εγκρίθηκαν με τις αποφάσεις της Δ. Ι. Σ.: υπ' αριθ. 3146-2014/670 ο Κ. «Περί καταλογισμού και διοικητικής εκτέλεσης εσόδων της Ιεράς Μητροπόλεως Σάμου και Ικαρίας» [ΕτΚ Β' 758/29.4.2015 και Εκκλησία 92 (2015), 346-347] · υπ' αριθ. 2413/1343/16.6.2015 ο Κ. «Περί εκμισθώσεως και εκποιήσεως εκκλησιαστικών ακινήτων της Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως» [ΕτΚ Β' 1599/30.7.2015 και Εκκλησία 92 (2015), τευχ. Αυγούστου-Σεπτεμβρίου (υπό έκδοση)] · υπ' αριθ. 2138/1381/18.6.2015 ο Κ. «Περί του τρόπου διοικήσεως, ελέγχου, διαφυλάξεως, διαχειρίσεως της καθόλου εκκλησιαστικής περιουσίας των Νομικών Προσώπων Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας» [ΕτΚ Β' 1600/30.7.2015 και Εκκλησία 92 (2015), τευχ. Αυγούστου-Σεπτεμβρίου (υπό έκδοση)].

της Εκκλησίας της Ελλάδος, οπότε απαιτείται η εισήγηση της Δ. Ι. Σ. και η έγκριση της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας.³⁷ Από τα περισσότερα δυνάμενα να ρυθμιστούν με τους ανωτέρω Κ. θέματα αναφέρουμε ενδεικτικά τον τρόπο της λογιστικής παρακολούθησης, όπως π. χ. τη μέθοδο καταρτίσεως του προϋπολογισμού και τους αναγραφόμενους σε αυτόν κωδικούς αριθμούς εξόδων, τα αρμόδια όργανα προς έλεγχο της οικονομικής και περιουσιακής διαχείρισης, καθώς και τη διαδικασία και τους όρους εκποίησης³⁸ ή εκμίσθωσης κινητών και ακινήτων πραγμάτων.³⁹

Αναφορικά με τη διοίκηση, τη διαχείριση και την εκπροσώπηση της ιεράς μητροπόλεως, ο νεοπαγής Κ. 263/2014 αναγνωρίζοντας καταρχήν την εξέχουσα θέση των επισκόπων εντός της Εκκλησίας,⁴⁰ εισάγει στο άρθρο 1 γενικό τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ του μητροπολίτη,⁴¹ ορίζοντας ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο έχει μόνο τις ειδικά απαριθμούμενες σ' αυτόν, σε άλλους Κ. ή σε διατάξεις νόμων αρμοδιότητες. Προχωρώντας στον προσδιορισμό των τελευταίων ως προς την εκκλησιαστική περιουσία, το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. η' του Κ. 263/2014 ορίζει ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο ασκεί όλες («*απάσας*») τις ειδικά προβλεπόμενες αρμοδιότητες διοικήσεως της περιουσίας της οικείας ιεράς μητροπόλεως κατά τους προαναφερθέντες κατ' άρθρο 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε. εκδιδόμενους Κ. διοικήσεως, ελέγχου, διαφυλάξεως και καταγραφής, λογιστικής διαχειρίσεως, αναθέσεως, εκπονήσεως και διενέργειας έργων, μελετών, προμηθειών και υπηρεσιών,

³⁷ Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Οι μεταβολές του ν. 4235/2014 στον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος (Ν. 590/1977), *ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΑ* 1/2014, 66-68.

³⁸ Εδώ περιλαμβάνονται ενδεικτικά τα αρμόδια όργανα, οι περιπτώσεις δυνατότητας απ' ευθείας εκποιήσεως, οι δωρεές, ανταλλαγές εκκλησιαστικών ακινήτων και ο τρόπος διενέργειας των διαγωνισμών. Βλ. σχετικά την υπ' αριθ. πρωτ. 2652/1229/5-6-2014 εγκύκλιο της Εκκλησίας της Ελλάδος με θέμα «Κανονισμοί διοικήσεως και διαχειρίσεως της εκκλησιαστικής περιουσίας μετά τον νόμο 4235/2014 (ΕτΚ Α' 32/11.2.2014)», στον επίσημο ιστότοπό Της, «*www.ecclesia.gr*».

³⁹ Βλ. σχετικά τη με αριθ. πρωτ. 2652/1229/5-6-2014 εγκύκλιο της Εκκλησίας της Ελλάδος.

⁴⁰ Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Αθήναι ²1965, 243.

⁴¹ Πρβλ. και υπ' αριθ. πρωτ. 20/6/7-1-2015 εγκύκλιο της Εκκλησίας της Ελλάδος.

εκποίησης, εκμισθώσεως και αξιοποίησεως της περιουσίας της οικείας ιεράς μητροπόλεως. Επομένως, η κατανομή των αρμοδιοτήτων στη διοίκηση, διαχείριση και αξιοποίηση της μητροπολιτικής περιουσίας αναμένεται να λάβει χώρα με την έκδοση Κ. κατά το νέο άρθρο 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε., οπότε και θα καταστεί εναργώς σαφές, ποιο είναι το εύρος της δικαιοδοσίας του μητροπολιτικού συμβουλίου, ποιο εκείνο του μητροπολίτη και αν τελικά το τελευταίο εκπληρώνει τις επιταγές του κανονικού δικαίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του προϋσχύοντος Κ. 58/1975, το μητροπολιτικό συμβούλιο, ήταν υπεύθυνο για την κατάρτιση του προϋπολογισμού και του απολογισμού της ιεράς μητροπόλεως, ενώ για κάθε αναμόρφωσή του ήταν απαραίτητη η λήψη νέας απόφασης από το ίδιο όργανο.⁴² Οι αρμοδιότητες αυτές κατονομάζονται ρητά και στο νέο άρθρο 5 παρ. 3 στοιχ. α' του νυν ισχύοντος Κ. 263/2014,⁴³ ενώ στο στοιχείο δ' της ίδιας διάταξης προβλέπεται για πρώτη φορά ότι το ίδιο συλλογικό όργανο αποφασίζει για τη διαδικασία ανάθεσης και τη σύναψη, τροποποίηση και λύση σύμβασης της ιεράς μητροπόλεως που προκαλεί δαπάνη μη προβλεπόμενη στον προϋπολογισμό και ανώτερη του ποσού των 5.000€ χωρίς ΦΠΑ, οπότε προβαίνει στην τροποποίηση του εκτελούμενου προϋπολογισμού.⁴⁴ Επισημαίνεται δε, ότι ως προϋπολογισμός ενός Ν. Π. Δ. Δ. ορίζεται η διοικητική πράξη,⁴⁵ δυνάμει της οποίας προσδιορίζονται τα έσοδα και καθορίζονται τα όρια των

⁴² ΤΡΟΜΠΟΥΚΗ, *Η περιφερειακή οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος*, ό. π., 177.

⁴³ Οι ρυθμίσεις αυτές αντιτίθενται στους δικανικούς συλλογισμούς των ΕφΑθ 587/1972, *Εκκλησία* 49 (1972), 223 και ΕφΑθ 1853/1973, *Αρμενόπουλος* 28 (1974), 317 που έκριναν ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο συνιστά διοικητικό όργανο αποκλειστικά της ενορίας και όχι της μητροπόλεως. Βλ. σχετικά και ΤΡΩΙΑΝΟΥ – ΠΟΥΛΗ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, ό. π., 356-357, υποσημ. 10.

⁴⁴ Πρβλ. και υπ' αριθ. πρωτ. 20/6/7-1-2015 εγκύκλιο της Εκκλησίας της Ελλάδος.

⁴⁵ Λ. ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Δίκαιον κρατικού προϋπολογισμού*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1986, 25-26 · Δ. ΣΟΛΔΑΤΟΥ, *Δημόσιο Λογιστικό, Κωδικοποιημένη Νομοθεσία – Ερμηνεία – Νομολογία*, Θεσσαλονίκη 2001, 300, υποσημ. 6, όπου δίνεται η έννοια του προϋπολογισμού ενός Ν. Π. Δ. Δ. ερμηνεύοντας το άρθρο 3§1 του ν. δ. 496/1974 «*Περί Λογιστικού των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου*» (ΕτΚ Α' 204/19.7.1974), αν και το τελευταίο ν. δ. δεν εφαρμόζεται στα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, δυνάμει του άρθρου 57 του ν. 1591/1986 «*Περί ρυθμίσεων στην άμεση και έμμεση φορολογία, θέσπιση μέτρων για την πάταξη της φοροδιαφυγής και άλλων διατάξεων*» (ΕτΚ Α' 50/24.4.1986).

εξόδων, καθώς και οι πηγές χρηματοδότησης ενός εκάστου οικονομικού έτους.⁴⁶

Στο στάδιο της εκτέλεσης του προϋπολογισμού συναντούμε το διατάκτη,⁴⁷ δηλαδή το όργανο που, εντός του χρόνου ισχύος του προϋπολογισμού και τηρώντας τα εκεί προβλεπόμενα για κάθε κατηγορία δαπάνης ποσοτικά όρια, αποφασίζει σχετικά με την πραγματοποίηση μιας δαπάνης, υπολογίζει το ακριβές ύψος της σε βάρος της αντίστοιχης αναγραφόμενης στον προϋπολογισμό πίστωσης και εν τέλει διατάσσει την καταβολή αυτής.⁴⁸ Ειδικά στις ιερές μητροπόλεις, κατά τα άρθρα 5 παρ. 3 στοιχ. α' του Κ. 263/2014 και 5Α παρ. 1 του Κ. 210/2010 «*Περί Διευθύνσεως Δημοσιονομικού Ελέγχου της Εκκλησίας της Ελλάδος*»,⁴⁹ διατάκτης είναι ο μητροπολίτης, ο οποίος αναλαμβάνει υποχρεώσεις σε βάρος πιστώσεων του προϋπολογισμού της μητροπόλεως και προσδιορίζει τις απαιτήσεις κατά του τελευταίου βάσει των ισχυουσών διατάξεων.

Από το σύνολο των ανωτέρω ρυθμίσεων, σε συνδυασμό και με το άρθρο 30 του Κ. Χ. Ε. Ε. προκύπτει ότι ο μητροπολίτης διαχειρίζεται τους οικονομικούς πόρους για την κάλυψη των αναγκών της μητροπόλεως τηρώντας δεσμευτικά κατά γράμμα τις προβλέψεις του προϋπολογισμού, δηλαδή βαδίζει αυστηρά και περιοριστικά εντός του δημοσιονομικού πλαισίου που θέτει το μητροπολιτικό συμβούλιο.⁵⁰

⁴⁶ Για την έννοια του προϋπολογισμού γενικά βλ. Δ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, *Δημόσια Οικονομική 2, Οι δημοσιονομικοί θεσμοί*, Αθήνα 1981, 26 επ. · ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Δίκαιον κρατικού προϋπολογισμού*, ό. π., 20 επ. · Α. ΓΕΡΟΝΤΑ, *Δημοσιονομικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, 334 επ. · Ν. ΜΠΑΡΜΠΙΑ, *Στοιχεία Δημοσιονομικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη ⁵2014, 19 επ..

⁴⁷ Πρβλ. τα άρθρα 65 επ. του ν. 4270/2014 «*Περί αρχών δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ)-δημοσίου λογιστικού και άλλων διατάξεων*» (ΕτΚ Α' 143/28.6.2014), 20 επ. του προϊσχύοντος ν. 2362/1995 «*Περί Δημοσίου Λογιστικού Ελέγχου των Δαπανών του Κράτους και άλλων διατάξεων*» (ΕτΚ Α' 247/27.11.1995) και 12 επ. του ν. δ. 496/1974.

⁴⁸ Για την έννοια του διατάκτη βλ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, *Οι δημοσιονομικοί θεσμοί*, ό. π., 86 · ΓΕΡΟΝΤΑ, *Δημοσιονομικό Δίκαιο*, ό. π., 439 επ · ΜΠΑΡΜΠΙΑ, *Στοιχεία Δημοσιονομικού Δικαίου*, ό. π., 123 επ..

⁴⁹ ΕτΚ Α' 135/9.8.2010 · ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Κανονισμοί Εκκλησίας της Ελλάδος*, ό. π., 153 επ..

⁵⁰ ΤΡΟΜΠΟΥΚΗ, ό. π., 177-178.

Παράλληλα, από τα άρθρα 5Α παρ. 1, 3 και 5Β παρ. 1 του Κ. 210/2010, καθώς και 5 παρ. 3 στοιχ. α' του Κ. 263/2014, προκύπτει ότι ο μητροπολίτης, ως διατάκτης, έχει δικαίωμα να ασκεί κατασταλατικό έλεγχο στους εκκλησιαστικούς εκκαθαριστές και υπολόγους των ιερών μητροπόλεων και να εκδίδει σε βάρος τους καταλογιστικές πράξεις.⁵¹ Δανειζόμενοι τον όρο από το δημόσιο λογιστικό διευκρινίζουμε ότι κατασταλατικός είναι ο έλεγχος που διεξάγεται μετά την πληρωμή της δαπάνης και εξετάζει τη νομιμότητα, δηλαδή αν κατά την εκτέλεσή της τηρήθηκαν οι δημοσιονομικοί νόμοι και οι κανόνες της χρηστής διαχείρισης, την ακρίβεια των λογιστικών εγγραφών και καταλήγει στον καταλογισμό των ευθυνών και στην αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από υπαιτιότητα του υπολόγου.⁵² Η δυνατότητα αυτή του μητροπολίτη, ως διατάκτη, ασκείται ως ασφαλιστικό μέτρο για την άμεση αποκατάσταση του δημιουργηθέντος ελλείμματος και της εντεύθεν προκληθείσας ζημίας και σκοπεύει στην κατοχύρωση της υγιούς διαχείρισης και του εν γένει συμφέροντος της μητρόπολης.⁵³

Ειδικότερες ρυθμίσεις περιουσιακών ζητημάτων απαντώνται και στο νέο άρθρο 47 του Κ. Χ. Ε. Ε.⁵⁴ Απηχώντας το πνεύμα του προαναφερθέντος λδ' αποστολικού κανόνα για συγκατάθεση της Συνόδου σε περίπτωση διαχειριστικής πράξης μείζονος σπουδαιότητας, το άρθρο 47 παρ. 1 του Κ. Χ. Ε. Ε. ορίζει ότι τα εκκλησιαστικά ακίνητα,

⁵¹ Η ΟΛΕΣ 196/2010, *ΕφημΔΔ* 6/2010, 868, έκρινε ότι η καταλογιστική αρμοδιότητα του διατάκτη εκκλησιαστικού νομικού προσώπου είναι σύμφωνη με τα άρθρα 3 παρ. 1, 4 και 72 παρ. 1 του Συντάγματος και δεν εξέρχεται των εξουσιοδοτικών ορίων των άρθρων 4 περ. ε' και 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε., αφού η θέσπισή της αποτελεί ειδικότερο θέμα της διοίκησης, διαχείρισης και εν γένει αξιοποίησης της εκκλησιαστικής περιουσίας και αποτελεί, κατά περιεχόμενο, και μερικότερη περίπτωση σε σχέση με τη γενόμενη στο νομοθετικό κείμενο ουσιαστική ρύθμιση.

⁵² ΜΠΑΡΜΠΑ, ό. π., 185-187 · ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, ό. π., 97-98. Για την πληρέστερη κατανόηση της διαδικασίας του ελέγχου χρήσιμοι είναι οι όροι υπόλογοι και έλλειμμα, για την έννοια των οποίων παραπέμπουμε γενικά σε ΜΠΑΡΜΠΑ, ό. π., 127 επ. και 195 επ. · ΓΕΡΟΝΤΑ, ό. π., 420 επ. και 427-431 και ειδικά για τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα στα άρθρα 5Α παρ. 2 και 5Β παρ. 2-4 του Κ. 210/2010 και στην ΟΛΕΣ 724/2012, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών (στο εξής Τ. Ν. Π.) «*ΝΟΜΟΣ*».

⁵³ ΟΛΕΣ 196/2010, *ΕφημΔΔ* 6/2010, 868.

⁵⁴ Όπως αυτό τροποποιήθηκε και αντικαταστάθηκε δυνάμει των άρθρων 68 παρ. 8 του ν. 4235/2014 και 51 παρ. 4,5 του ν. 4301/2014. Την προϊσχύουσα μορφή του άρθρου βλ. σε ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Καταστατική νομοθεσία*, ό. π., 66-67.

στα οποία έχουν ανεγερθεί οικοδομές και χρησιμοποιούνται ως γραφεία μητροπόλεων ή ενοριακών ναών, κατοικίες αρχιερέων ή εφημερίων ή εξυπηρετούν άμεσα ή έμμεσα εκκλησιαστικούς φιλανθρωπικούς ή μορφωτικούς σκοπούς, εκποιούνται με απόφαση της Δ. Ι. Σ. μετά από πρόταση του οικείου Αρχιερέα, εφόσον υπάρχει προφανής εκκλησιαστική ωφέλεια.⁵⁵ Η τελευταία αυτή προϋπόθεση οριοθετείται μέσω μιας αόριστης νομικής έννοιας, η οποία εξειδικεύεται μέσα από τις ειδικότερες συνθήκες της εκάστοτε κρινόμενης περίπτωσης.⁵⁶

Επιπλέον, το άρθρο 47 παρ. 3β του Κ. Χ. Ε. Ε. προβλέπει ότι «στην περίπτωση της οποτεδήποτε σύστασης νέων ιερών μητροπόλεων ..., εκκλησιαστικά ακίνητα μητροπόλεων, ενοριών, παλαιών επισκοπών ή τέως ορθοδόξων χριστιανικών κοινοτήτων, που υπάγονται πλέον στην εδαφική περιφέρεια των νέων μητροπόλεων..., περιέρχονται κατά κυριότητα σε αυτές από τη σύστασή τους ως οιονεί καθολικούς διαδόχους, χωρίς άλλη πράξη ή συμβόλαιο ή αντάλλαγμα. Ο μητροπολίτης της νεοπαγούς ιεράς μητροπόλεως ... υποχρεούται σε απογραφή των ακινήτων, που περιέρχονται ή περιήλθαν σε αυτές και η έκθεση απογραφής που περιγράφει τα ακίνητα, καθώς και τα λοιπά εμπράγματα δικαιώματα επί των ακινήτων και εγκρίνεται από τη Δ. Ι. Σ. ..., περιβάλλεται το συμβολαιογραφικό τύπο και μαζί με την περίληψη, που προβλέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 9 του β. δ. 533/1963,⁵⁷ καταχωρίζεται στα οικεία βιβλία μεταγραφών του αρμόδιου υποθηκοφυλακείου και αναλόγως πραγματοποιούνται και οι απαιτούμενες κτηματολογικές εγγραφές.»⁵⁸ Οι

⁵⁵ ΠρΒόλου 57/1973, *Ελλά/νη* 14 (1973), 482. Για τους αυτούς σκοπούς το άρθρο 47 παρ. 3α του Κ. Χ. Ε. Ε. επιτρέπει και την απαλλασσόμενη τελών μεταγραφής δωρεάν παραχώρηση εμπράγματων δικαιωμάτων ή κατοχής επί εκκλησιαστικών ακινήτων.

⁵⁶ Δ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, *Η ενοριακή διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Θεσσαλονίκη 2002, 163 · ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, *Ακίνητη περιουσία των Ορθοδόξων Εκκλησιών*, ό. π., 53 · ΣΤ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ, Δικονομικές παράμετροι κατά την ελεύθερη εκποίηση εκκλησιαστικών ακινήτων, Γνμδ., *ΕΠολΔ* 2011, 44-45.

⁵⁷ «Περί εκτελέσεως του άρθρου 10 του ν. δ. 4201/1961», *ΕτΚ Α'* 147/21.9.1963.

⁵⁸ Παρά τις ουσιώδεις διαφορές τους, η δήλωση αυτή του μητροπολίτη μπορεί να συγκριθεί με την προβλεπόμενη στο άρθρο 88 του α. ν. 2200/1940 «Περί ιερών ναών και Εφημερίων» (*ΕτΚ Α'*

εκθέσεις απογραφής αναγνωρίζουν αναδρομικά προϋπάρχον εμπράγματο δικαίωμα σε περίπτωση ανυπαρξίας τίτλου ιδιοκτησίας. Επομένως, δεν θεωρείται ότι συστήνουν ή εκποιούν εμπράγματα δικαιώματα,⁵⁹ έχουν απλώς αποδεικτική αξία και ως εκ τούτου απαλλάσσονται από την καταβολή των αντίστοιχων φόρων, εισφορών, αμοιβών, δικαιωμάτων και τελών. Ουσιαστικά, η εν λόγω ρύθμιση ομοιάζει με την καταγραφή των ακινήτων του Δημοσίου στα βιβλία καταγραφής δημόσιων κτημάτων από την Κτηματική Υπηρεσία κατά τις προβλέψεις του α. ν. 1539/1938 «Περί προστασίας των δημοσίων κτημάτων» όπου δεν αποκλείεται η αμφισβήτηση της ορθότητας της εγγραφής από τρίτο που προβάλλει δικό του εμπράγματο δικαίωμα στο καταγραφέν ακίνητο.⁶⁰

Μετά τη μητροπολιτική, κρίνεται σκόπιμη η ενασχόληση με την ενοριακή περιουσία, όπου η καταστατική νομοθεσία επιφυλάσσει αυξημένο ρόλο υπέρ του μητροπολιτικού συμβουλίου. Ανατρέχοντας στα άρθρα 2 παρ. 2, 7 παρ. 1, 9 παρ. 3 και 12 παρ. 1 του Κ. 8/1979, προκύπτει ότι η βούληση της ενορίας κατά τη διενέργεια πράξεων διαχείρισης της περιουσίας της εκφράζεται νόμιμα και έγκυρα μέσω του εκκλησιαστικού συμβουλίου⁶¹ υπό την αίρεση της έγκρισης του μητροπολιτικού συμβουλίου.⁶²

Ειδικότερα, το μητροπολιτικό συμβούλιο δυνάμει των άρθρων 9 παρ. 3 περ. β', 12 παρ. 1 και 16 παρ. 1,2 του Κ. 8/1979 εγκρίνει την απόφαση του εκκλησιαστικού συμβουλίου περί διακήρυξης πλειοδοτικού διαγωνισμού μετά των επιμέρους όρων για την εκμίσθωση των

42/1.2.1940) για ακίνητα – πλην των δασών και των δασικών εκτάσεων – διαχειριζόμενα επί τουρκοκρατίας ή ενετοκρατίας και εφεξής χωρίς τίτλο ιδιοκτησίας. Αναλυτικά Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Τυπική τακτοποίηση και δημιουργία ελλειπόντων τίτλων ιδιοκτησίας για εκκλησιαστικά ακίνητα (άρθρα 7 του ν. 3800/1957 και 88 του α. ν. 2200/1940, *Εκκλησία* 87 (2010), 349-352.

⁵⁹ Για την έννοια της εμπράγματος δικαιοπραξίας βλ. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, *Γενικές αρχές αστικού δικαίου*, Αθήνα – Κομοτηνή, ²1997, 287-292.

⁶⁰ Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Οι μεταβολές του ν. 4235/2014, ό. π., 71-74.

⁶¹ Πρβλ. και ΕφΔωδεκανήσου 131/2003, *Δωδεκανησιακή Νομολογία* 8 (2004), 672 · ΠολΠρωτΘεσ/νίκης 19333/2011, Τ. Ν. Π. «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ».

⁶² ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, *Η ενοριακή διοικητική οργάνωση*, ό. π., 134-136.

ενοριακών ακινήτων.⁶³ Σε περίπτωση που ο διαγωνισμός καταστεί άγονος, το μητροπολιτικό συμβούλιο μπορεί να εγκρίνει την εκμίσθωση του ακινήτου με ιδιαίτερη συμφωνία, αλλά μόνο για ένα έτος, εφόσον πρόκειται για εκμίσθωση διαμερίσματος, τέσσερα έτη, εφόσον πρόκειται για αγροτικό κτήμα και δύο έτη σε περίπτωση καταστήματος.⁶⁴ Ελλείψει ρητής σχετικής πρόβλεψης, το άρθρο 16 παρ. 1,2 του Κ. 8/1979 αποκλείει, ως ειδικότερο, την εφαρμογή της γενικής για τα Ν. Π. Δ. Δ. διάταξης του άρθρου 59 παρ. 4 του π. δ. 715/1979 «Περί του τρόπου ενεργείας υπό των Ν. Π. Δ. Δ. προμηθειών, μισθώσεων και εκμισθώσεων εν γένει»⁶⁵ και για το λόγο αυτό απαγορεύεται η απευθείας εκμίσθωση ενοριακού ακινήτου, χωρίς την προηγούμενη διεξαγωγή πλειοδοτικού διαγωνισμού.⁶⁶ Σύμφωνα δε με το άρθρο 16 παρ. 10 του Κ. 8/1979, η μη τήρηση των ανωτέρω διατυπώσεων επιφέρει την ακυρότητα της συναφθείσας μισθωτικής σχέσης, προβαλλόμενη μόνο υπό και υπέρ της ενορίας.⁶⁷ Το μητροπολιτικό συμβούλιο συνεχίζει να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη διοίκηση και διαχείριση της ενοριακής περιουσίας και υπό το κράτος του νέου καθεστώτος, αφού στο άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ.

⁶³ ΠολΠρωτΘεσ/νίκης 1546/1956, *Αρμενόπουλος* 10 (1956), 522 · ΑΠ 784/2008, *ΝοΒ* 56 (2008), 2452. Η ΠολΠρωτΡόδου 153/2004, Τ. Ν. Π. «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ» και «ΝΟΜΟΣ», σωρευτικά με το άρθρο 16 εφαρμόζει τα άρθρα 1, 2, 7, 9 και 12 του Κ. 8/1979. Δυνάμει του ίδιου πλέγματος διατάξεων η ΜονΠρωτΚυπαραρτισίας 62/1996, *Ελλά/νη* 37 (1996), 1168, έκρινε ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο έχει το δικαίωμα να εγκρίνει, να τροποποιεί ή και να απορρίπτει (ακυρώνει) ακόμη κάθε πράξη (απόφαση) του εκκλησιαστικού συμβουλίου που αφορά εκμίσθωση ενοριακού ακινήτου.

⁶⁴ Αναλυτικά για την εκμίσθωση των ενοριακών ακινήτων βλ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 147-155, 159-163.

⁶⁵ ΕτΚ Α' 212/10.9.1979.

⁶⁶ Γνμδ. Ν. Σ. Κ. 109/1992, *Νομικό Δελτίο* 24 (1992), 16 · Γνμδ. ΝΣΚ 190/1969, *Νομικό Δελτίο* 11 (1969), από το αιτιολογικό της οποίας και με βάση τις ισχύουσες διατάξεις καταλήγουμε στο ίδιο συμπέρασμα · Γνμδ. ΝΣΚ 151/1968, *Νομικό Δελτίο* 10 (1968), 11 · ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 154-159. Η αναλογική εφαρμογή του π. δ. 715/1979 στα εκκλησιαστικά Ν. Π. Δ. Δ. δεν προκρίνεται επιπλέον και λόγω του ότι αυτό εκδόθηκε κατά νομοθετική εξουσιοδότηση των άρθρων 43 παρ. 4 και 60 παρ. 1 του ν. δ. 496/1974, από την υπαγωγή στο οποίο εξαιρούνται τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δυνάμει του άρθρου 57 του ν. 1591/1986. Έτσι Α. ΚΟΝΤΗ, Μίσθωση μοναστηριακών ακινήτων, Γνωμοδοτικό σημείωμα, *ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΑ* 2/2014, 57 επ. · ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Μίσθωση (εμπορική) μοναστηριακών ακινήτων, Δυνατότητα συμβατικής παράτασης της διάρκειάς της, γνμδ., *ΕφαΔ* 8 (2015), 14-15 · Γ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Σχόλιο στη ΜονΠρωτΗρακλείου 695/2013, *ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΑ* 2/2013, 195 · Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Γνμδ. υπ' αριθ. 68/2011 προς την Δ. Ι. Σ. με θέμα «Δυνατότης υπεκμισθώσεως εκκλησιαστικών ακινήτων», αδημοσίευτη. Αντίθετα ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΟΥΛΗ, ό. π., 511-512 · ΔΕφαΘ 2496/2009, Τ. Ν. Π. «ΝΟΜΟΣ», στερούμενη όμως αιτιολογίας.

⁶⁷ ΕφΘεσ/νίκης 2014/2003, *Αρμενόπουλος* 59 (2005), 1061.

θ' του Κ. 263/2014 προβλέπεται ότι αυτό αποφασίζει για τον τρόπο εκμισθώσεως των ενοριακών ακινήτων και περί της απευθείας εκμισθώσεως αυτών, παραπέμποντας στο άρθρο 16 παρ. 1, 2 του Κ. 8/1979.

Στο χώρο τώρα της εκποίησης των ενοριακών ακινήτων, το άρθρο 16 παρ. 4, 8 του Κ. 8/1979, όπου παραπέμπει και το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. ι' του Κ. 263/2014, προβλέπει ότι το μητροπολιτικό συμβούλιο ορίζει εκτιμητή σε περίπτωση άρνησης ή αδυναμίας της αρμόδιας οικονομικής εφορίας, εγκρίνει τα πρακτικά και εκδικάζει τυχόν ενστάσεις κατά της δημοπρασίας εκποίησης εμπράγματος δικαιώματος.⁶⁸ Για την ταυτότητα του νομικού λόγου, δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή ούτε η εκποίηση ενοριακού ακινήτου, χωρίς προηγούμενη δημοπρασία, όσο τούτο δεν προβλέπεται ρητά από ειδικό Κ.⁶⁹

Παράλληλα, και δεδομένης της σημασίας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας για τη διοίκηση της εκκλησιαστικής περιουσίας,⁷⁰ το μητροπολιτικό συμβούλιο εγκρίνει κατά τα άρθρα 9 παρ. 3 περ. γ' και 12 παρ. 1,6 του Κ. 8/1979, πλέον δε και 5 παρ. 1 στοιχ. ιδ' του Κ. 263/2014, την απόφαση του εκκλησιαστικού συμβουλίου περί της εγέρσεως αγωγής, παραιτήσεως από ένδικο μέσο, καταργήσεως δίκης, συμβιβασμού, εξώδικου ή δικαστικού σε υποθέσεις των εκκλησιαστικών συμβουλίων. Δεν απαιτείται η έγκριση, εφόσον πρόκειται για συντηρητικά ή προσωρινά μέτρα ή για αιτήσεις αναστολής εκτελεστικής πράξεως. Η διττή αυτή διαδικαστική προϋπόθεση απαιτείται και για το διορισμό πληρεξούσιου δικηγόρου, ακόμη και όταν η ενορία ενάγεται,⁷¹ η δε ύπαρξή της ελέγχεται αυτεπάγγελα από το δικαστή και σε

⁶⁸ Αναλυτικά για την εκποίηση των ενοριακών ακινήτων βλ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 155-157, 159-163.

⁶⁹ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 159.

⁷⁰ ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Ο νόμος 1700/1987*, ό. π., 103.

⁷¹ ΠολΠρωτΡόδου 195/2010, *Δωδεκανησιακή Νομολογία* 16 (2012), 285.

περίπτωση έλλειψής της διατάσσεται η συμπλήρωσή της εντός της τασσόμενης από το Δικαστήριο προθεσμίας.⁷²

Την προσοχή ελκύει ιδιαίτερα το καθεστώς των δωρεών, όπως ρυθμίζεται στα άρθρα 9 παρ. 3 περ. γ', 12 παρ. 4, 5 του Κ. 8/1979 και 5 παρ. 1 στοιχ. ιβ' και ιγ' του Κ. 263/2014. Ειδικότερα, το εκκλησιαστικό συμβούλιο έχει δικαίωμα να αποφασίζει περί της αποδοχής μιας δωρεάς υπό την προϋπόθεση της έγκρισης της απόφασης από το μητροπολιτικό συμβούλιο.⁷³ Ωστόσο, το εκκλησιαστικό συμβούλιο δεν δύναται να προβεί σε αποδοχή ή αποποίηση της δωρεάς υπό όρο χωρίς την προηγούμενη απόφαση του οικείου μητροπολιτικού συμβουλίου,⁷⁴ προφανώς λόγω της πολυπλοκότητας που συχνά παρουσιάζουν οι υπό όρο δωρεές. Ευρύτερος έλεγχος υπάρχει, όταν η ενορία προτίθεται να προβεί σε δωρεά ακινήτου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις απαιτείται απόφαση του εκκλησιαστικού συμβουλίου, η οποία όμως υπόκειται σωρευτικά στην έγκριση του μητροπολιτικού συμβουλίου και της Δ. Ι. Σ..⁷⁵ Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό, ότι αυτή αποτελεί τη μοναδική περίπτωση, στην οποία δεν αρκεί μόνον η έγκριση του μητροπολιτικού συμβουλίου, αλλά χρειάζεται να επιληφθεί και η ίδια η Δ. Ι. Σ., γεγονός που πρέπει να αποδοθεί προφανώς στη σοβαρότητα του θέματος και κυρίως στην

⁷² ΑΠ 446/1994, *Ελλάληνη* 36 (1995), 341 Βλ. σχετικά στην Τ. Ν. Π. «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ» τις ΕφΠειραιά 19/2012, ΕφΑρίσης 608/2002, 134/2013 και 141/2013 · ΠολΠρωτΡόδου 195/2010, *Δωδεκανησιακή Νομολογία* 16 (2012), 285 · ΜονΠρωτΘεσ/νίκης 33402/2010, Τ. Ν. Π. «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ». Επίσης, ΑΠ 1315/1982, *ΝοΒ* 31 (1983), 1347 · ΕφΑθ 9727/1979, *ΝοΒ* 28 (1980), 822 · ΕφΑθ 9958/1982, *Ελλάληνη* 24 (1983), 678 και ιδιαίτερα το σχετικό σχόλιο του Στ. Πατεράκη · ΕφΑθ 10189/1978, *Ελλάληνη* 20 (1979), 455 · ΕφΑθ 10280/1982, *ΑρχΝ* 34 (1983), 179 · ΕφΘεσ/νίκης 136/1959, *Αρμενόπουλος* 14 (1960), 58 · ΜονΠρωτΑθηνών 2840/1982, *ΑρχΝ* 34 (1983), 736 · ΕιρΜυτιλήνης 187/1988, *ΑρχΝ* 39 (1988), 631 · ΕφΑθ 8056/1990, *Ελλάληνη* 32 (1991), 1055 · ΕιρΠάρου 1/1991, *ΑρχΝ* 43 (1992), 387 · ΕιρΛαμίας 112/1993, *ΑρχΝ* 45 (1994), 65 · ΜονΠρωτΡόδου 141/2012, Τ. Ν. Π. «ΝΟΜΟΣ». Για τον δικαστικό συμβιβασμό και την ακυρότητά του ελλείψει της έγκρισης του μητροπολιτικού συμβουλίου βλ. την ΕιρΑργους 11/1993, *ΑρχΝ* 45 (1994), 690 · για την άσκηση έφεσης ΠολΠρωτΡόδου 71/2009, Τ. Ν. Π. «ΝΟΜΟΣ». ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 122-131.

⁷³ ΕιρΚοζάνης 8/1991, *ΑρχΝ* 45 (1994), 62.

⁷⁴ ΑΠ 1538/1991, *Ελλάληνη* 33 (1992), 1599.

⁷⁵ ΑΠ 1538/1991, *Ελλάληνη* 33 (1992), 1599.

ελάττωση, που υφίσταται η εκκλησιαστική περιουσία από μία δωρεά ακινήτου.⁷⁶

Ως προς το ζήτημα της αποδοχής ή αποποίησης κληρονομίας ή κληροδοσίας, το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. ιγ' του Κ. 263/2014 έλυσε τον προβληματισμό που δημιουργούσε η αντίφαση των άρθρων 9 παρ. 3 περ. γ' του Κ. 8/1979, όπου προβλέπεται ότι το εκκλησιαστικό συμβούλιο αποφασίζει και για την αποδοχή κληρονομίας ή κληροδοσίας και 12§5 του Κ. 8/1979,⁷⁷ όπου προβλέπεται ότι αποδοχή ή αποποίηση δωρεάς υπό όρο, κληρονομίας ή κληροδοσίας δεν μπορεί να γίνει από το εκκλησιαστικό συμβούλιο και όρισε το μητροπολιτικό συμβούλιο ως υπεύθυνο για τις ανωτέρω πράξεις.⁷⁸

Παρά την ύπαρξη αρκετά λεπτομερών διατάξεων σχετικά με την αξιοποίηση της ενοριακής περιουσίας, τόσο στον Κ. 8/1979, όσο και στον Κ. 263/2014, η τροποποίηση ή συμπλήρωσή τους δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί με την έκδοση νεότερου Κ. κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε..

Ο προϋπολογισμός των ενοριών καταρτίζεται από το εκκλησιαστικό συμβούλιο και υπόκειται στην έγκριση του μητροπολιτικού συμβουλίου κατά τα λεπτομερώς οριζόμενα στα άρθρα 5 παρ. 2 στοιχ. ι' του Κ. 263/2014, 9 παρ. 1 και 10 του Κ. 8/1979. Μάλιστα, το μητροπολιτικό συμβούλιο κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής διαθέτει απόλυτη διακριτική ευχέρεια, ώστε μπορεί να εγκρίνει, να τροποποιήσει ή και να προσθέσει ακόμα κονδύλια, τα οποία δεν αναγράφονται στο σχέδιο του προϋπολογισμού.⁷⁹ Διατάκτης στο νομικό πρόσωπο της ενορίας είναι, κατά το άρθρο 5Α παρ. 1 του Κ.

⁷⁶ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 136-138.

⁷⁷ Για την προβληματική αυτή βλ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 138-142.

⁷⁸ Η ΜονΠρωτΘεσ/νίκης 33402/2010, Τ. Ν. Π. «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ», βάσει των άρθρων 9 παρ. 3 στοιχ. γ' και 12 παρ. 1 του Κ. 8/1979 έκρινε ότι η απόφαση περί αποδοχής κληρονομίας ή κληροδοσίας λαμβάνεται από το εκκλησιαστικό συμβούλιο και εγκρίνεται από το μητροπολιτικό συμβούλιο.

⁷⁹ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, ό. π., 116-118.

210/2010 το εκκλησιαστικό συμβούλιο, ενώ στα άρθρα 10 παρ. 4 του Κ. 8/1979, καθώς και 5Α παρ. 3 και 5Β παρ. 1 του Κ. 210/2010 επιφυλάσσεται υπέρ του μητροπολίτη η δυνατότητα άσκησης ελέγχου της νομιμότητας της διοίκησης και διαχείρισης των ενοριών και έκδοσης τυχόν καταλογιστικής πράξης.

Απόρροια του ενισχυμένου ρόλου του μητροπολιτικού συμβουλίου στη διαχείριση της ενοριακής περιουσίας αποτελεί η πρόβλεψη στα άρθρα 47 παρ. 3β του Κ. Χ. Ε. Ε. και 5 παρ. 1 στοιχ. δ' του Κ. 263/2014, ότι κατά την οποτεδήποτε σύσταση νέων ενοριών, οι ήδη περιγραφείσες κατά το άρθρο 47 παρ. 3β του Κ. Χ. Ε. Ε. εκθέσεις απογραφής εγκρίνονται από το μητροπολιτικό συμβούλιο.⁸⁰

Συμπερασματικά, κατά τους ιερούς κανόνες ο επίσκοπος αποτελούσε το πρωτεύον όργανο για τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας λόγω της σπουδαιότητας του ποιμαντικού του ρόλου, ενώ άλλα όργανα, όπως οι οικονόμοι, δρούσαν επικουρικά και πάντα υπό την ανώτατη καθοδήγηση του επισκόπου. Αντίθετα, η καταστατική νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος, χορηγεί στο μητροπολιτικό συμβούλιο ευρείες διαχειριστικές αρμοδιότητες επί της εκκλησιαστικής περιουσίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνεται η σημασία του επισκόπου ως μονοπρόσωπου οργάνου, διότι κατά τη λειτουργία του μητροπολιτικού συμβουλίου, όλα τα μέλη του, λαϊκοί και κληρικοί, μεταξύ τους δέ και ο επίσκοπος, συμμετέχουν ισότιμα με μία ψήφο το καθένα.⁸¹ Εξαίρεση στον κανόνα αυτό αποτελεί η περίπτωση της ισοψηφίας του άρθρου 4 παρ. 1 του Κ. 263/2014, οπότε υπερισχύει η ψήφος του μητροπολίτη, ως προέδρου του μητροπολιτικού συμβουλίου. Με τον τρόπο αυτό όμως, ο επίσκοπος, διαθέτοντας μία και μόνη ψήφο,

⁸⁰ Αναλυτικά βλ. Θ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Οι μεταβολές του ν. 4235/2014, ό. π., 72.

⁸¹ Για τη συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία του μητροπολιτικού συμβουλίου βλ. τα άρθρα 2-4 του Κ. 263/2014, πρβλ. δε και Ε. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, τ. Α', Αθήνα 2011, 131-142 · Π. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, 450-459.

είναι θεωρητικά δυνατό να υποσκελιστεί από τα υπόλοιπα μέλη του συλλογικού οργάνου, αν και σημειωτέον ότι στην πράξη θα ήταν σπάνια μια τέτοια περίπτωση, αφού πλέον αποκλειστικά ο μητροπολίτης επιλέγει το σύνολο των μελών του μητροπολιτικού συμβουλίου.⁸²

Ο μητροπολίτης, ως μονοπρόσωπο όργανο, διατάσσει, κατά τα άρθρα 5 παρ. 3 περ. α' του Κ. 263/2014 και 5Α παρ. 1 του Κ. 210/2010, τη διενέργεια των δαπανών που κρίνει σκόπιμες, αρκεί αυτές να προβλέπονται και να μην υπερβαίνουν ποσοτικά τα αυστηρά ορισμένα ανώτατα όρια στον προϋπολογισμό της μητροπόλεως. Συνεπώς, ο επίσκοπος έχει αποφασιστικό διαχειριστικό ρόλο για τις προσόδους της μητροπόλεως στο στάδιο της εκτέλεσης του καταρτισθέντος υπό του μητροπολιτικού συμβουλίου προϋπολογισμού. Επίσης, ο επιχώριος αρχιερέας δύναται να ελέγχει, αν εκτελέσθηκαν ορθά οι από εκείνον διαταχθείσες δαπάνες, έλκοντας προς τούτο νομιμοποίηση, τόσο από την ιδιότητά του ως διατάκτη σε συνδυασμό και με το άρθρο 5Α παρ. 3 και 5Β του Κ. 210/2010, όσο και από το άρθρο 30 του Κ. Χ. Ε. Ε., σε συνδυασμό και με τους ιερούς κανόνες. Στο επίπεδο δε της ενοριακής περιουσίας, ο μητροπολίτης περιορίζεται από τα άρθρα 10 παρ. 4 του Κ. 8/1979 και 5Α παρ. 3, 5Β του Κ. 210/2010 σε αρμοδιότητες ελεγκτικές της νομιμότητας της ήδη διεξαχθείσας από το εκκλησιαστικό και το μητροπολιτικό συμβούλιο διαχείρισης.

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η δράση του επισκόπου ως προσώπου στη διοίκηση της εκκλησιαστικής περιουσίας τείνει να οριοθετείται ή να υποκαθίσταται από ένα συλλογικό όργανο διοικήσεως, το μητροπολιτικό συμβούλιο. Η πρακτική αυτή όμως δεν συνάδει με την εκκλησιαστική παράδοση που θέλει τον μητροπολίτη να έχει πρωτεύοντα ρόλο στη διαχείριση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Παρατηρείται,

⁸² Όπως διευκρινίζει η υπ' αριθ. πρωτ. 20/6/7-1-2015 εγκύκλιος της Εκκλησίας της Ελλάδος, το άρθρο 4 παρ. 1 του Κ. 263/2014 κατάργησε την προβλεπόμενη στο προϊσχύον άρθρο 35 παρ. 1 του Κ. Χ. Ε. Ε. κλήρωση για την επιλογή των εφημερίων και των εκκλησιαστικών συμβούλων.

επομένως, ένα σημείο τριβής μεταξύ νομιμότητας και κανονικότητας,⁸³ που δύναται, ωστόσο να αμβλυθεί σημαντικά με την αξιοποίηση της νομοθετικής εξουσιοδότησης του νέου άρθρου 46 παρ. 2 του Κ. Χ. Ε. Ε., με την έκδοση δηλαδή Κ., που θα αναδεικνύουν την εξέχουσα θέση του επισκόπου στην διοίκηση και διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας, όπως ακριβώς προβλέπουν οι ιεροί κανόνες της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

⁸³ Για τη σχέση μεταξύ νομιμότητας και κανονικότητας βλ. Α. ΜΑΡΙΝΟ, «Νομιμότης» και «κανονικότης», «έννομος τάξις» της Πολιτείας και «έννομος τάξις» της Εκκλησίας, σε *Εκκλησία και Δίκαιο, Θεωρία και νομολογία*, Αθήνα, 2000, 216 επ..